

PRZYCZYNY I UWARUNKOWANIA BEZROBOCIA W SKALI LOKALNEJ W OPINIACH OSÓB POZOSTAJĄCYCH BEZ PRACY

Zbigniew Brodziński¹, Piotr Raźniewski²

¹ Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska,
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

² Wydział Socjologii i Pedagogiki, Wyższa Szkoła Informatyki i Ekonomii w Olsztynie

Wstęp

Jedną z cech współczesnego rynku pracy są różnice między strukturą podaży stanowisk pracy a aktualnymi kwalifikacjami siły roboczej, nienadążającymi za zapotrzebowaniem rynku, czego efektem jest bezrobocie strukturalne. Z wielu badań i analiz wynika, że największe dysproporcje w tym zakresie występują w małych miastach oraz na obszarach wiejskich [ŁAPIŃSKA-TYSZKA 1994; FRENKEL 1997; NIEDZIELSKI 2000].

Wysoka liczba zarejestrowanych w urzędach pracy bezrobotnych, wynosząca średnio dla kraju 17,3% cywilnej ludności aktywnej zawodowo [GUS 2006], i tak jeszcze nie w pełni oddaje rzeczywisty stan rynku pracy. Zauważalne jest zjawisko polaryzacji między prężnie rozwijającymi się metropoliami a spychanymi na margines peryferiami. Występujące dodatkowo na terenach wiejskich bezrobocie ukryte potęguje negatywne skutki nadmiaru rąk do pracy. Co gorsza, znajduje się ono poza oficjalnymi statystykami urzędów odpowiedzialnych za wspieranie osób pozostających bez pracy, co skutkuje ostatecznym wykluczeniem z rynku pracy tej grupy osób.

Innym, ważnym problemem rynku pracy, jest gwałtowny spadek zapotrzebowania na pracowników posiadających kwalifikacje robotnicze, na rzecz wzrostu zapotrzebowania na pracowników o rozległej wiedzy i zdolności do ciągłego jej zdobywania i uczenia się [KUMAR 2005]. Trudno jest znaleźć typ kwalifikacji gwarantujących utrzymanie zatrudnienia w wyuczonym zawodzie. Od pracownika wymaga się częstego wzbogacania posiadanej wiedzy i umiejętności, a nawet całkowitej zmiany zawodu w dostosowaniu do potrzeb rynku [BORKOWSKA 1997]. Efektem tego jest wysoki poziom bezrobocia strukturalnego, związanego z niewystarczającą elastycznością i mobilnością siły roboczej – wymagania stawiane przez pracodawców rosną, a koniunktura na poszczególnych rynkach jest bardzo zmienna, co bezpośrednio przekłada się na poziom bezrobocia.

W ostatnich latach wzrost bezrobocia stał się jednym z podstawowych czynników limitujących rozwój lokalnej gospodarki. Co więcej, rosnący w populacji udział grupy osób pozbawionych pracy oraz perspektywy jej znalezienia powodu-

je, że zjawisko bezrobocia jest odczuwane jako jeden z głównych problemów, z jakimi muszą sobie radzić mieszkańcy małych miast i wsi. W ten sposób bezrobocie, oprócz wymiaru ekonomicznego, zyskuje także społeczny, skutkujący pojawianiem się postaw wycofania i bezradności oraz poczucia deprywacji.

Celem badań było poznanie uwarunkowań rozwoju lokalnego rynku pracy, na przykładzie powiatu nidzickiego, z uwzględnieniem opinii osób bezrobotnych

Zakres i metody badań

Badania przeprowadzono w 2005 r., przy pomocy kwestionariusza wywiadu w miejscowościach, które według przedstawicieli Powiatowego Urzędu Pracy w Nidzicy, charakteryzują się wybitnie niekorzystną sytuacją, co do liczby występujących tam osób bezrobotnych. Łącznie przeprowadzono 169 wywiadów z bezrobotnymi.

Zamieszczone w kwestionariuszu pytania związane były z zagadnieniami ze sfery ekonomicznej, demograficznej oraz społecznej. Szczególna uwaga poświęcona została propozycjom eliminowania ograniczeń rozwoju rynku pracy na terenie powiatu nidzickiego. Pytania skupione były wokół kwestii społecznych i ekonomicznych, które mogą sprzyjać rozwojowi lub ograniczać lokalny rynek pracy.

Uzyskane w badaniach opinie uzupełniono informacjami pochodzącymi z Powiatowego Urzędu Pracy w Nidzicy – instytucji monitorującej bezrobocie. Takie podejście umożliwiło weryfikację opinii osób bezrobotnych, które w pewnych sytuacjach mogą być subiektywne.

Struktura zatrudnienia i bezrobocia w powiecie nidzickim

W powiecie nidzickim na 1 tys. ludności pracowały średnio 142 osoby, podczas gdy w województwie warmińsko-mazurskim 174 osoby, a w kraju 198¹. Blisko 46% ogółu pracujących w powiecie nidzickim pracowało w przemyśle i budownictwie. W przypadku województwa było to średnio 36,7% pracujących, zaś w przypadku powiatów ościennych (działdowskiego, olsztyńskiego, ostródzkiego i szczygieńskiego) odpowiednio: 46,1%, 45,1%, 40,6% i 32,8%². W objętym analizą powiecie, osób pracujących w sektorze usług było 2449, o 17,4% mniej niż w 1999 r. Spadek zatrudnienia w sektorze usług jest powszechną tendencją w powiatach woj. warmińsko-mazurskiego. Z ogólnej liczby pracujących w powiecie nidzickim 85% zatrudnionych było na terenie gminy Nidzica, z czego w mieście 87,9% i na obszarze wiejskim 12,1%.

Dane Urzędu Statystycznego w Olsztynie wskazują, że w badanym powiecie stopa bezrobocia jest wysoka i wynosiła na dzień 31 grudnia 2005 r. 30,9% wobec

¹ Stan na 31.12.2003 r.

² Ze względu na możliwość dokonania porównań wewnątrz regionalnych prezentowane dane obejmują rok 2003.

27,5% w województwie³. W strukturze zatrudnionych w znajdujących się na terenie powiatu firmach prywatnych największą liczebnie grupę stanowią pracownicy fizyczni (82,5%), z wykształceniem zasadniczym (45,4%). Najmniej licznie reprezentowaną grupą pracowników była kadra kierownicza z wyższym wykształceniem. Należy zauważyć, że w strukturze zatrudnienia duży udział mieli pracownicy z wykształceniem średnim technicznym (23,2%).

Z danych Powiatowego Urzędu Pracy w Nidzicy wynika, że na dzień 31 grudnia 2005 roku zarejestrowanych było ogółem 3551 bezrobotnych⁴. W latach 1998–2005 poziom bezrobocia rejestrowanego w powiecie nidzickim wzrastał, przy czym od 2002 odnotowano jego stabilizację. Wśród zarejestrowanych bezrobotnych dominują osoby nieposiadające stażu oraz pozostający bez pracy do 1 roku. Przedstawiona sytuacja wiąże się głównie z problemem zatrudnienia osób wchodzących na rynek pracy, w tym głównie absolwentów. Jak wskazują dane PUP w Nidzicy od 1998 r. systematycznie wzrasta wśród zarejestrowanych bezrobotnych liczba osób pozostających bez pracy powyżej jednego roku. Taki stan świadczy o „utrwalaniu” się bezrobocia.

Analizując strukturę wykształcenia osób bezrobotnych stwierdzono, że w omawianej grupie systematycznie wzrasta udział osób bezrobotnych posiadających wykształcenie, co najmniej na poziomie szkoły średniej (tab. 1). O ile w 1998 r. osoby z wykształceniem policealnym i średnim stanowiły 20,0% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych, a osoby z wykształceniem wyższym 0,4%, to w grudniu 2005 r. grupy te liczyły odpowiednio 26,7% i 2,5%. Obserwowana sytuacja może być interpretowana jako trend wynikający ze wzrostu poziomu wykształcenia mieszkańców powiatu.

Tabela 1; Table 1

Stan zarejestrowanych bezrobotnych w powiecie nidzickim w latach 1998–2004 według poziomu wykształcenia (%)

Unemployed registered in Nidzica administrative district according to their education level in years 1998–2004 (%)

Wyszczególnienie Specification	Lata; Years							
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Wyższe; Higher education	0,4	0,9	1,4	1,7	1,5	2,0	2,0	2,5
Policealne i średnie; post secondary and secondary education	20,0	21,6	19,0	20,5	21,4	22,9	22,7	26,7
Zasadnicze zawodowe; Vocational secondary education	27,9	28,1	24,2	26,2	26,8	26,4	27,1	24,6
Gimnazjalne i poniżej; Gimnasium and lower education	50,9	49,3	55,4	51,6	50,3	48,6	48,1	46,2
Ogółem; Total	100	100	100	100	100	100	100	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów PUP w Nidzicy; Source: own elaboration based on the data of Nidzica Work Office

³ Rynek pracy w powiecie nidzickim w 2005 r., materiał PUP w Nidzicy.

⁴ Tamże.

Obok wykształcenia ważną cechą charakterystyki osób pozostających bez pracy jest struktura ich wieku. W 2005 r. wśród zarejestrowanych bezrobotnych dominowały osoby do 34 roku życia. Łącznie ta grupa stanowiła 55,0% ogółu bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Nidzicy (tab. 2).

Tabela 2; Table 2

Stan zarejestrowanych bezrobotnych w powiecie nidzickim w latach 1998–2004 według grup wieku (%)

Unemployment in Nidzica administrative district according to the age groups in years 1998–2004 (%)

Wyszczególnienie Specification	Lata; Years							
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
18–24; 18–24 years	30,4	31,9	33,3	31,3	30,1	28,9	27,6	26,2
25–34; 25–34 years	27,6	26,7	25,3	26,5	26,6	26,4	27,4	27,1
35–44; 35–44 years	26,8	25,8	25,0	24,6	24,7	23,9	22,6	22,3
45–54; 45–54 years	14,2	14,6	15,4	16,4	17,3	19,2	20,2	21,3
55 i pow.; 55 and more	0,9	0,9	1,0	1,2	1,4	1,6	2,2	3,2
Ogółem; Total	100	100	100	100	100	100	100	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów PUP w Nidzicy; Source: own elaboration based on the data of Nidzica Work Office

Sylwetka społeczno-zawodowa bezrobotnych

Najczęściej w ocenie zasobów ludzkich analizowane są cechy demograficzne, takie jak płeć i wiek, oraz edukacyjne – wykształcenie. Powszechnie uważa się, że w przypadku równych kwalifikacji i kompetencji, to właśnie mężczyźni mają większe szanse na zatrudnienie. W strukturze płci zarejestrowanych bezrobotnych w powiecie nidzickim procentowy udział mężczyzn i kobiet rozkładał się w zasadzie równomiernie – kobiety stanowiły 50,9% zarejestrowanych bezrobotnych. Jak wynika z danych prezentowanych w tabeli 3, objętą badaniami próbę respondentów można uznać za reprezentatywną dla ogółu bezrobotnych w powiecie.

Tabela 3; Table 3

Struktura bezrobocia w powiecie nidzickim z uwzględnieniem płci
Unemployment structure in Nidzica administrative district according to the sex

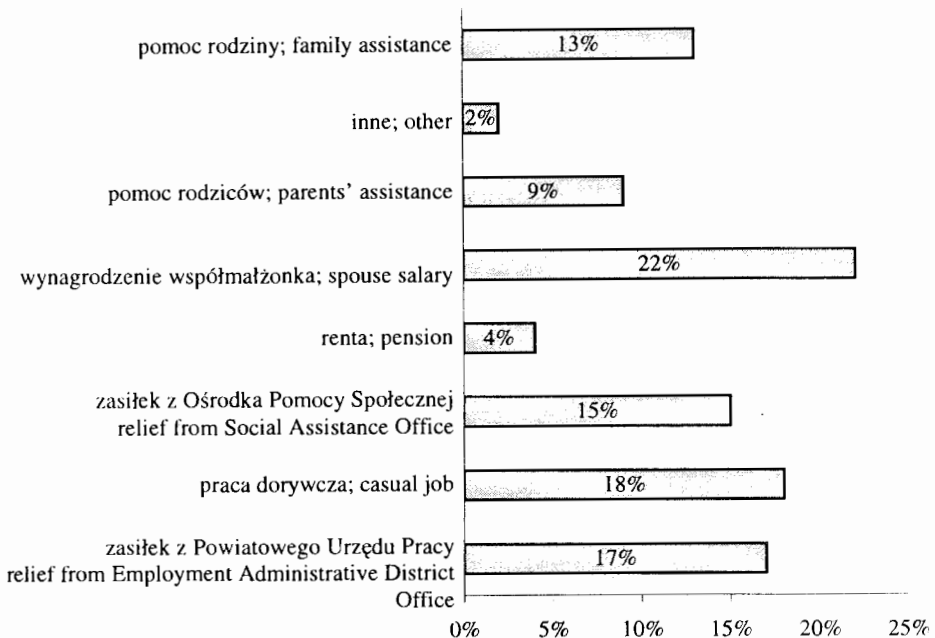
Wyszczególnienie Specification	Kobiety Women		Mężczyźni Men		Ogółem Total	
	a	b	a	b	a	b
Powiat nidzicki Nidzica administrative district	2127	84	2049	85	4176	169

a zarejestrowani bezrobotni w PUP w Nidzicy; unemployed registered in Nidzica Work Office
b bezrobotni objęci badaniami; surveyed unemployed

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów PUP w Nidzicy; Source: own elaboration based on the data of Nidzica Work Office

W objętej badaniami grupie osób bezrobotnych z terenu powiatu nidzickiego (badaniami objęto 4% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych) rozkład płci był równomierny. Jest to ważne w ocenie zjawiska bezrobocia, ponieważ pozwala zachować właściwe proporcje pomiędzy męskim i żeńskim „punktem widzenia” wybranych zjawisk i procesów. Oczywistym jest, że czynniki ograniczające mobilność zawodową są różne dla mężczyzn i kobiet. W związku z powyższym należy oczekiwać, że aktywność zawodowa kobiet posiadających rodzinę będzie mniejsza, głównie ze względu na konieczność sprawowania opieki nad dziećmi.

W grupie bezrobotnych 64,5% to osoby pozostające w związku małżeńskim, posiadające rodzinę (średnio w gospodarstwie domowym znajdowało się 3,9 osób, w tym 1,6 dzieci). Niepokojące jest zjawisko tzw. „rodzinnego” bezrobocia, określane mianem „dziedzicznego” bezrobocia. W powiecie nidzickim 28,4% współmałżonków, objętych badaniami bezrobotnych, pozostaje bez pracy. Oczywistym jest fakt, że bezrobocie ma wpływ na funkcjonowanie rodziny. Dłuższe pozostawanie bez pracy obniża szansę na zawarcie małżeństwa i stymuluje procesy dezintegracyjne w istniejących rodzinach, wyrażające się m.in. w rozwodach. W rodzinach bezrobotnych słabnie autorytet ojca – żywiciela rodziny, co często przeradza się w demonstrowanie przez niego siły i władzy w stosunku do bliskich. Badania własne nie dają podstaw do takich stwierdzeń, niemniej jednak blisko 64% objętych badaniami bezrobotnych to osoby teoretycznie bez środków do życia (28,4% posiadało bezrobotnego współmałżonka, a 35,5% bezrobotnych było stanu wolnego).

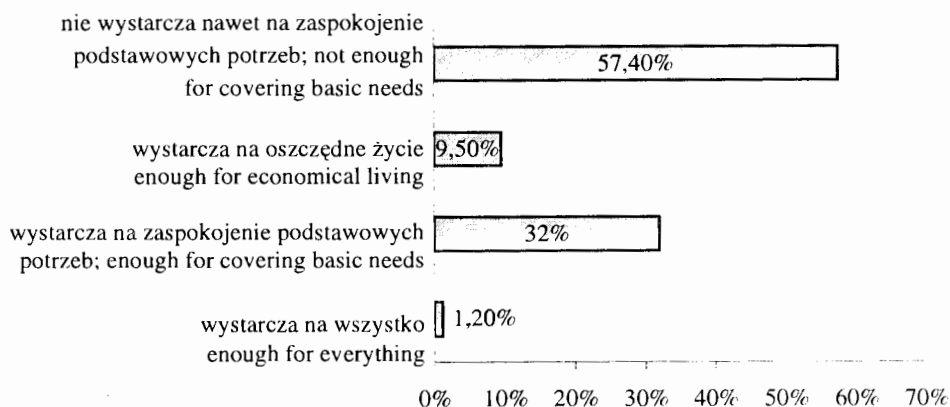

Rys. 1. Bezrobotni według głównego źródła utrzymania (źródło: badania własne)
Fig. 1. Unemployed according to main source of maintenance (source: own survey)

Jednym z podstawowych jest pytanie o faktyczne źródła utrzymania bezrobotnych. Dla 22% respondentów głównym źródłem utrzymania było wynagrodzenie współmałżonka, a dla kolejnych 4% otrzymywana przez niego renta. Wyniki badań wykazały, że średnio w powiecie ok. 32% bezrobotnych korzysta z różnych form pomocy społecznej (17% pobiera zasiłki z Powiatowego Urzędu Pracy, a 15% z Ośrodka Pomocy Społecznej). Kolejne 21% objętych badaniami bezrobotnych korzystało z pomocy rodziców (najczęściej emerytów bądź rencistów) oraz rodziny. Z deklaracji bezrobotnych mieszkańców powiatu nidzickiego wynika, że dochody z pracy dorywczej (niestałej, sezonowej) pozyskiwało jedynie 18% bezrobotnych (rys. 1).

Sytuacja materialna osób pozostających bez pracy jest trudna. Z deklaracji wynika, że 57,4% respondentów żyje bardzo skromnie – „pieniędzy nie wystarcza nawet na zaspokojenie podstawowych potrzeb”. Kolejne 9,5% żyje na granicy minimum – „bardzo oszczędnie, a na większe zakupy (odzież, buty) musi oszczędzać dłuższy okres czasu”. Ciekawym jest fakt, że wśród bezrobotnych jest – nie licząc co prawda – grupa osób (1,2%), która nie narzeka na brak środków finansowych i jest zdania, że „pieniędzy wystarcza na wszystko, bez specjalnego oszczędzania” (rys. 2). Należy przypuszczać, że w nielicznych przypadkach bezrobotnymi mogą być również osoby z wyboru.

Zdecydowana większość bezrobotnych podejmowała różne prace dorywcze wykonywane w krótkich okresach czasu. Objęci badaniami bezrobotni (ok. 36%) najczęściej podejmowali dorywczo prace proste (naprawa maszyn, sprzętu, prace w gospodarstwach rolnych, w budownictwie, w lesie – przy zabiegach pielęgnacyjnych bądź zbieraniu jagód grzybów). Więcej niż 45% uczestniczących w wywiadach bezrobotnych z terenu powiatu nidzickiego nie wykonywało prac dorywczych głównie z powodu braku ofert takiej pracy. Interesującym jest jednak fakt, że 3,6% objętych badaniami nie dysponuje wolnym czasem na prace dorywcze. Bezrobotny, który nie ma czasu na pracę, to niewątpliwie oznaka patologii związanej z nielegalnym zatrudnianiem „na czarno”.

Rys. 2. Ocena poziomu życia w opiniach osób bezrobotnych (źródło: badania własne)
 Fig. 2. Living standard estimation according to unemployed opinions (source: own survey)

W strukturze wykształcenia objętych badaniami bezrobotnych dominowały osoby z wykształceniem zasadniczym, następnie podstawowym, średnim i wyższym. Rozkład struktury wykształcenia w dużym stopniu jest zależny od wieku bezrobotnych. Generalnie stopniowo poprawia się struktura wykształcenia, dlatego też bezrobotnych z wykształceniem podstawowym najwięcej było wśród najstarszej grupy wiekowej.

W powiecie nidzickim wśród objętej badaniami grupy bezrobotnych dominowali bezrobotni z wykształceniem zasadniczym zawodowym (38,5%). Najwięcej było mechaników (21,5%), ślusarzy (10,8%), murarzy (9,2%), kucharzy (9,2%). Przekrój zawodów wśród bezrobotnych z wykształceniem zasadniczym jest bardzo szeroki, co ważne, są wśród nich również fryzjerzy, sprzedawcy, krawcowe, stolarze, elektrycy, a więc przedstawiciele tych zawodów, którzy teoretycznie mogliby podjąć działalność na własny rachunek. W tych właśnie branżach podejmowane były na terenie powiatu pojedyncze próby organizowania działalności gospodarczej na własny rachunek. Niespełna 6% bezrobotnych ma za sobą tego typu doświadczenia. Prowadzili oni zakłady krawieckie, sklepy spożywcze, bary, zajmowali się handlem obwoźnym, czy też świadczyli usługi hydrauliczne oraz elektryczne. Niestety próby pracy na własny rachunek okazały się nieudane.

Bezrobotni z wykształceniem średnim stanowili 24,9% ogółu objętej analizą grupy i byli to głównie absolwenci liceum ogólnokształcącego (33,3%), technikum rolniczego (21,4%) oraz technikum mechanicznego (19,0%). Oczywistym jest, że zakończenie edukacji na poziomie liceum ogólnokształcącego nie rokuje większych szans na zatrudnienie. Jest to jeden z głównych powodów wysokiego odsetka absolwentów wśród bezrobotnych. Warto jednocześnie podkreślić, że objęci badaniami nieliczni bezrobotni z wykształceniem wyższym to politolog, bibliotekarz oraz ekonomista.

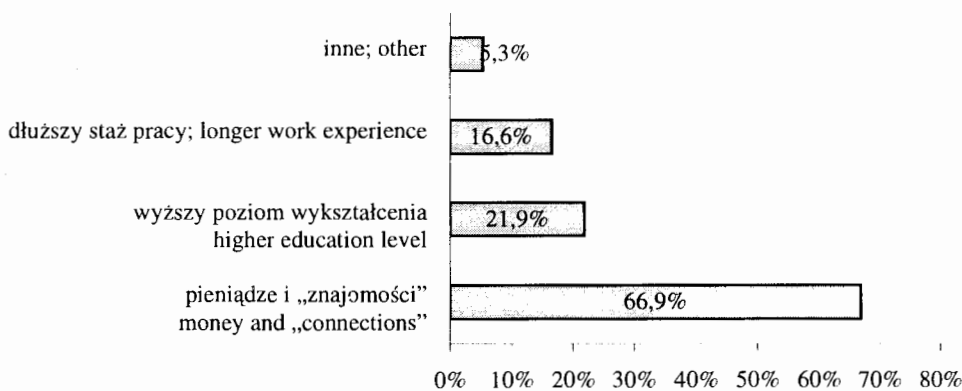
Należy stwierdzić, że 22% objętych badaniami bezrobotnych w powiecie nidzickim, to właśnie absolwenci, którzy nie podjęli jeszcze pracy zawodowej. Kwestia startu zawodowego ludzi młodych urasta więc do rangi znaczącego problemu społecznego.

Zaangażowanie bezrobotnych w działalność o charakterze społecznym było niewielkie. Zaledwie 4,7% respondentów wykazywało aktywność w tym zakresie, pracując przy budowie kościoła czy będąc członkami OSP. Bycie bezrobotnym jest w zasadzie jednoznaczne z nadmiarem wolnego czasu, chyba, że bezrobocie ma charakter krótkotrwały, wówczas wolny czas najczęściej jest przeznaczany na nadrabianie zaległości w drobnych pracach domowych. W przeciwnym wypadku (dla 73% bezrobotnych pozostających bez pracy powyżej 24 m-cy) nadmiar wolnego czasu staje się problemem. Poszukiwanie zajęć w tym okresie może skutecznie chronić przed depresją. Objęci badaniami bezrobotni wolny czas najczęściej przeznaczali właśnie na drobne prace domowe (59% respondentów) oraz odpłatną pomoc sąsiedzką (14%). Stosunkowo niewiele czasu poświęcali na poszukiwanie pracy, ale może to również wynikać ze zniechęcenia i braku perspektyw na uzyskanie stałej pracy.

Przyczyny i uwarunkowania bezrobocia w opinii osób pozostających bez pracy

Bezrobocie uznawane jest powszechnie za zjawisko wywołujące wiele negatywnych następstw, ale w przypadku, gdy nie przekracza ono dopuszczalnych spo-

łecznie granic, może wywoływać pozytywne skutki. Istnienie bezrobocia wzmaga konkurencję o miejsca pracy między potencjalnymi pracownikami. Ważną rolę w walce konkurencyjnej o miejsca pracy odgrywają kwalifikacje i umiejętności osób poszukujących pracy. Zagrożenie bezrobociem może rodzić motywację do kształcenia, do zwiększania nakładów na „inwestycje w kapitał ludzki”. A zatem istnienie bezrobocia powinno motywować i wielu motywuje do zdobywania i podwyższania kwalifikacji zawodowych. W opinii blisko 22% objętych badaniami bezrobotnych, im wyższy poziom wykształcenia, tym większe szanse na zatrudnienie, co potwierdza prezentowany powyżej pogląd. Z drugiej jednak strony, wśród bezrobotnych zaledwie jedna osoba przeznaczyła czas pozostawania bez zatrudnienia na naukę – podnoszenie kwalifikacji. Trudno jednoznacznie określić, co jest przyczyną, na ile taka sytuacja jest spowodowana brakiem środków na naukę, na ile brakiem chęci, a na ile przekonaniem o bezsensowności tych działań. Wyniki analiz wykazały bowiem, że zdaniem respondentów szanse na rynku pracy determinowane są w głównej mierze przez „znajomości” (rys. 3). Liczą się zatem układy i koneksje, a nie kompetencje. Trudno jednak podzielać taki pogląd w przypadku, gdy mamy do czynienia z podmiotami prywatnymi.

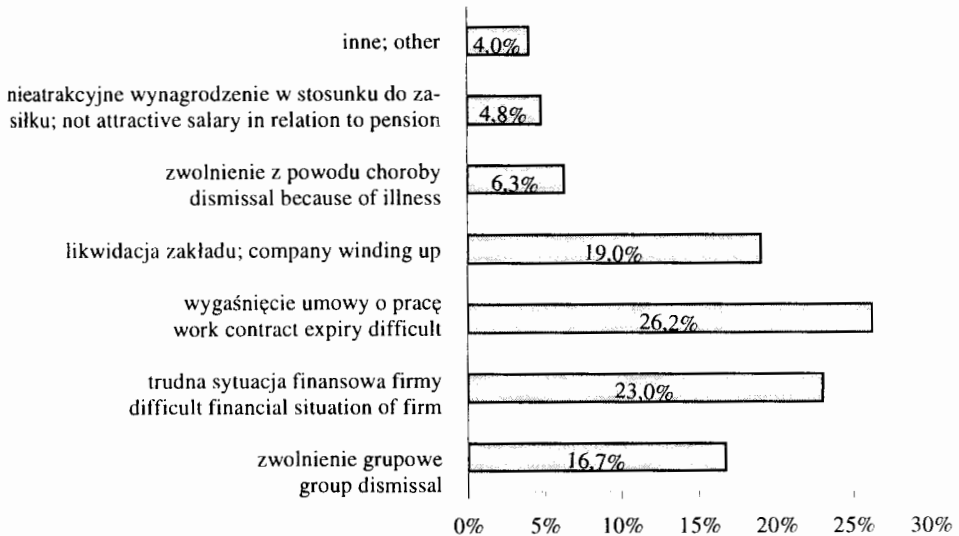
Rys. 3. Możliwości zwiększenia szansy znalezienia pracy (źródło: badania własne)

Fig. 3. Possibilities to increasing chance of finding job (source: own survey)

Przyczyny utraty pracy mogą być różne. Wyniki badań wykazały, że najczęstszą przyczyną było po prostu wygaśnięcie umowy o pracę (26,2%). Jednocześnie należy zauważyć, że 23,8% objętych badaniami bezrobotnych było zatrudnionych w ostatnim miejscu pracy nie dłużej niż 6 miesięcy. Przyczyny takiego zjawiska mogą być dwójakiego rodzaju. Z jednej strony mogą to być działania celowe pracodawcy, który korzysta z preferencji dla podmiotów tworzących nowe miejsca pracy lub też zatrudnia pracowników głównie na umowy czasowe, z obawy przed roszczeniami w przypadku zwolnień. Z drugiej natomiast strony może to wynikać z niskiej jakości siły roboczej, którą oferują na rynku pracy osoby bezrobotne.

Inne przyczyny pozostawania bez pracy wynikają głównie z trudnej sytuacji finansowej firmy, w której pracowali, związanej z redukcją zatrudnienia, zwolnic-

niami grupowymi czy też likwidacją zakładu. Taka sytuacja miała miejsce w przypadku 58% respondentów (rys. 4). Bezrobotnymi pozostają najczęściej osoby, które przepracowały kilka lub kilkanaście lat w jednym zakładzie pracy. Na pewno jest im trudniej odnaleźć się w nowej sytuacji niż osobom pracującym na umowy na czas określony. W praktyce umowy na 3–6 miesięcy oznaczają dla pracownika niepewność, ale też utrzymują w przekonaniu, że może uda się uzyskać pracę na dłuższy okres. Jak wynika z obserwacji, osoby bezrobotne, które już podejmowały krótkookresową pracę, relatywnie szybko zaczynają poszukiwać nowej pracy, wykazując się przy tym dużym zaangażowaniem, większą skutecznością.

Rys. 4. Bezrobotni według przyczyny utraty pracy (źródło: badania własne)

Fig. 4. Unemployed according to work forfeit reasons (source: own survey)

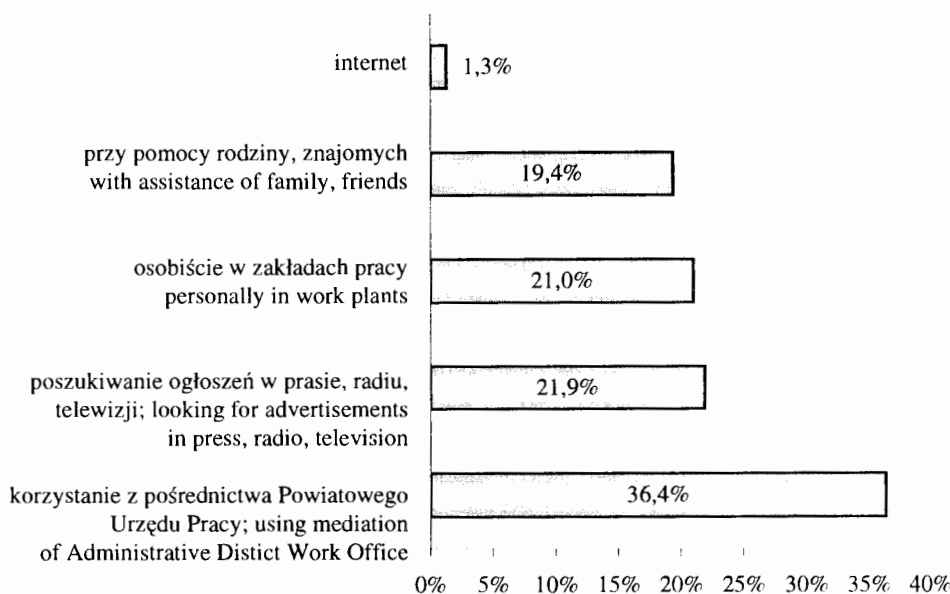
W opinii bezrobotnych sytuacja na rynku pracy w powiecie nidzickim jest bardzo trudna. W zasadzie tylko 3,6% objętych badaniami bezrobotnych było zdania, że pracę można znaleźć. Problemem jest jednak znalezienie odpowiedniej pracy, zgodnej z oczekiwaniami. Więcej niż 96% respondentów uważało jednak, że znalezienie jakiegokolwiek pracy jest praktycznie nierealne.

Objęci badaniami bezrobotni mieli relatywnie niskie wymagania w stosunku do pracodawcy, mianowicie 71,4% bezrobotnych deklarowało, że podejmie pracę za wynagrodzeniem nieprzekraczającym 1000 zł, a tylko 12,5% za wynagrodzenie w przedziale 1000–2000 zł.

Szansą na zwiększenie dochodów jest w przypadku bezrobotnych wyjazd za granicę. Choć wielu rozważało taką możliwość, to niespełna 5% uważa, że jest ona realna. Najczęściej rozpatrywane kraje docelowe to Niemcy (34,9%) i Anglia (13%). Bezrobotni, którzy nie rozpatrywali możliwości wyjazdu za granicę w poszukiwaniu pracy, najczęściej nie mieli środków, by sfinansować taki wyjazd (23,5%). Ponadto barierą jest brak znajomości języków obcych (13,3%) oraz konieczność sprawowania opieki nad dziećmi (21,5%), co w dużym stopniu ogranicza mobilność przestrzenną głównie młodych kobiet, posiadających rodziny.

Utrata pracy wywiera znaczący wpływ na kontakty bezrobotnego z otoczeniem społecznym. Wpływ ten jest tym silniejszy, im bardziej wykonywanie pracy związane jest z potrzebą nawiązywania kontaktów społecznych. Bezrobotny często zmienia swoje dotychczasowe otoczenie społeczne, a w jego nowym otoczeniu znajdują się zwykle osoby nieposiadające stałej pracy. Rozluźniają się wówczas kontakty z dotychczasowymi znajomymi pochodzącymi z kręgów środowiska zawodowego. Pojawia się zjawisko izolacji społecznej, któremu często towarzyszy samoizolacja bezrobotnego związana z ogólnym stanem depresji.

Istnieją pewne prawidłowości w reakcjach na utratę pracy. Początkowo bezrobotni przeżywają fazę wstrząsu po utracie pracy, która wiąże się z uczuciem pokrzywdzenia, upokorzenia i lęku przed przyszłością. Następnie wchodzi w fazę optymizmu i nadziei, licząc na to, że stan bezrobocia jest przejściowy. Traktują więc ten okres jako czas wypoczynku oraz realizacji własnych zainteresowań. Równocześnie podejmują także próby znalezienia nowej pracy, wierząc silnie w ich powodzenie. Bezskuteczność starań o pracę prowadzi jednak do fazy pesymizmu i rezygnacji. Pojawiają się kłopoty finansowe, pogarsza się zwykle stan zdrowia oraz rozwijają się negatywne reakcje emocjonalne. Przedłużający się okres pozostawania bez pracy wywołuje fazę fatalizmu i apatii. U bezrobotnych obniża się poczucie własnej wartości oraz motywacja do dalszego samodzielnego poszukiwania pracy czy zmiany posiadanych kwalifikacji. Następuje zasadnicze ograniczenie zainteresowań i oczekiwań życiowych bezrobotnych, co pogłębia ich izolację społeczną [WRÓTKOWSKI (red.) 2006].

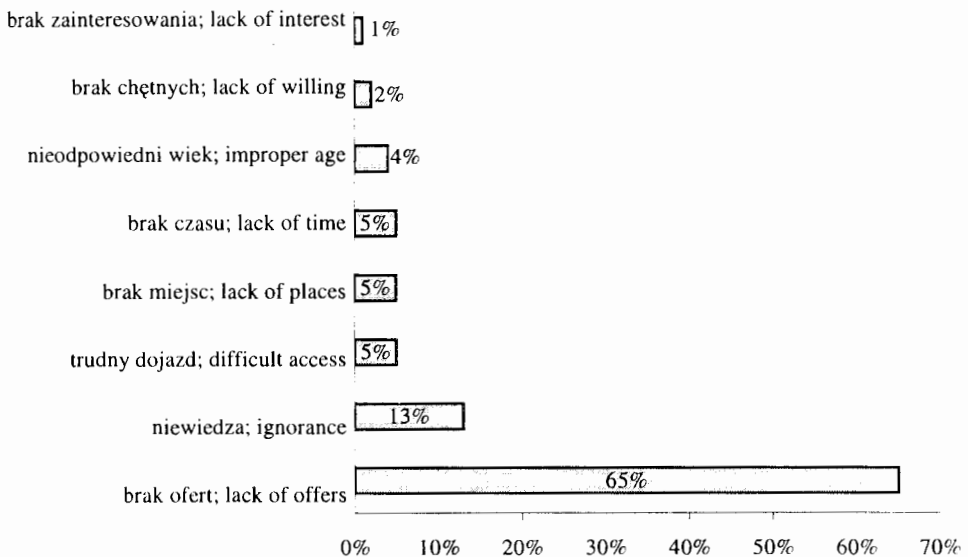
Rys. 5. Bezrobotni według aktywności w poszukiwaniu pracy (źródło: badania własne)
Fig. 5. Unemployed according to activity in looking for job (source: own survey)

Wyniki badań własnych dowodzą, że bezrobotni wykazują aktywność w poszukiwaniu pracy, chociaż najczęściej korzystają z pośrednictwa PUP (36,4%).

Niemniej jednak odwiedzają również zakłady pracy (21%), sprawdzają ogłoszenia w prasie, czy też „uruchamiają kontakty” poprzez znajomych, rodzinę (rys. 5).

Sposoby ograniczania bezrobocia w opinii osób-bezrobotnych

Poszukiwanie skutecznych sposobów ograniczania bezrobocia jest trudnym problemem. Trudność jest tym większa, że różne są przyczyny i uwarunkowania powstawania tego zjawiska. Różne zatem muszą być działania na rzecz przeciwdziałania bezrobociu oraz łagodzenia jego skutków [HAŁASIEWICZ, KALETA 2000]. Beneficjentami tych działań są bezrobotni, dlatego ważna jest ich ocena skuteczności działań podejmowanych na rzecz przeciwdziałania bezrobociu. Jak należało oczekiwać, nieco ponad 40% objętych badaniami bezrobotnych uważa, że bezrobotni powinni być wspierani zasiłkami, a 66,3% było zdania, że zasiłki powinny przysługiwać bez ograniczeń, tzn. przez cały czas pozostawania bez pracy. Jest rzeczą oczywistą, że bezrobotni opowiadali się za długimi okresami pobierania zasiłków, głównie ze względu na fakt pozostawania w chwili obecnej bez takich właśnie świadczeń (84,0% wypowiedzi).

Rys. 6. Przyczyny nie korzystania ze szkoleń przekwalifikujących (źródło: badania własne)

Fig. 6. Reasons of missing the trainings qualifying for a new job (source: own survey)

Pozostałe opinie bezrobotnych na temat przeciwdziałania bezrobociu doszły do interesujących wyników. Zaledwie 16,6% bezrobotnych było zdania, że skutecznym sposobem jest udzielanie pożyczek na zakładanie własnych firm. Wynika z tego, że bezrobotni nie postrzegają siebie jako przyszłych przedsiębiorców. Przyczyny mogą być różne: brak pomysłów, złe doświadczenia, trudna sytuacja na

lokalnym rynku, brak predyspozycji itp. Należy więc oczekiwać, że mało efektywne będą działania pobudzające bezrobotnych do podejmowania pracy na własny rachunek. Jednocześnie bezrobotni oczekują ze strony państwa i władz lokalnych działań o charakterze wspierającym (np. ulg podatkowych) tworzenia nowych miejsc pracy w prywatnych zakładach (37,3%) oraz finansowania nowych inwestycji dających pracę (36,7%). Sentymentem darzą oni przedsiębiorstwa państwowe – 20,7% bezrobotnych było zdania, że powinny istnieć dopłaty do przedsiębiorstw państwowych w celu utrzymania istniejących miejsc pracy. Z kolei 29% badanych uważało, że państwo powinno przejmować upadające sprywatyzowane przedsiębiorstwa. Trudno ocenić na ile jest to tęsknota za poprzednim ustrojem, a na ile uzasadnione obawy przed prywatnym przedsiębiorcą i chyba nie tyle w kwestii pracy, co świadczeń socjalnych.

Bezrobotni najchętniej uczestniczyli w kursach komputerowych oraz zdobywali uprawnienia spawacza, ponadto uczyli się zawodu szwaczki, tapicera, palacza, brukarza itp. W zasadzie największym uznaniem cieszyły się kursy zawodowe, przygotowujące do odpowiednich prac fizycznych. Z kursu przygotowującego do zakładania działalności gospodarczej skorzystało zaledwie 1,2% bezrobotnych, a z kursu językowego jedna osoba. Najczęściej wskazywana przyczyna nie korzystania ze szkoleń przekwalifikujących, to brak takich ofert w Urzędzie Pracy (65%) oraz niedoinformowanie potencjalnych chętnych o możliwości odbycia szkolenia (rys. 6).

Zasługującym na podkreślenie jest fakt, że 96,4% objętych badaniami bezrobotnych zgłaszało się do urzędu pracy w celu potwierdzenia gotowości do podjęcia pracy, przy tym jedynie 36,7% poszukiwało informacji o wolnych miejscach pracy, a 16,6% było zainteresowanych uzyskaniem informacji na temat prac interwencyjnych, robót publicznych, aktywizacji zawodowej bezrobotnych.

Podsumowanie i wnioski

Regiony o wysokim poziomie bezrobocia wymagają pilnych działań, polegających na przygotowaniu i wdrożeniu w życie programu restrukturyzacji rynku pracy poprzez tworzenie miejsc pracy, np. w usługach przy równoczesnym podnoszeniu kwalifikacji mieszkańców środowisk wiejskich. Niezbędne jest wzmocnienie bodźców zachęcających osoby z rejonów o wysokim bezrobociu do przemieszczania się za pracą do rejonów o większym zapotrzebowaniu na siłę roboczą. Wydaje się, że jedną ze strategii ograniczania bezrobocia w regionie Warmii i Mazur mogłoby być preferowanie pracochłonnych działów gospodarki, np. rolnictwa ekologicznego.

Przedstawione uwagi, dotyczące sytuacji na rynku pracy na terenie powiatu nidzickiego, nie wyczerpują wszystkich możliwości wdrażania różnorodnych działań na rzecz przeciwdziałania bezrobociu. Każdy program przeciwdziałania bezrobociu powinien być skierowany do pewnej, dokładnie określonej grupy bezrobotnych. Przedsięwzięcia tego rodzaju powinny mieć charakter kompleksowy, co oznacza, że ważny jest udział w tego typu przedsięwzięciach wielu partnerów społecznych.

Analiza wyników pozwala na postawienie następujących wniosków:

1. Problem wysokiego bezrobocia jest następstwem m.in. niskiego poziomu wykształcenia ludności. W gminach powiatu nidzickiego występuje znaczna

nadrepzentacja osób posiadających wykształcenie podstawowe i niepełne podstawowe. Brak kwalifikacji zawodowych jest w opinii ekspertów najczęściej występującą przyczyną utraty bądź braku ofert pracy. Zapowiedzi przyszłych zmian w zatrudnieniu dotyczą głównie niewielkiej liczby pracowników fizycznych oraz administracji, o wykształceniu zasadniczym zawodowym bądź średnim (preferowane techniczne). W opinii bezrobotnych sytuacja na rynku pracy w powiecie nidzickim jest bardzo trudna. Tylko niewielki odsetek (3,6%) bezrobotnych jest zdania, że pracę można znaleźć.

2. Zmiany struktury zatrudnienia powodować będą konieczność ciągłego dostosowania kwalifikacji do wymagań rynku. Zachodzące zmiany dotyczą zarówno osób uczących się, jak i pracowników firm. Podstawowymi warunkami dla wzmocnienia potencjału lokalnych zasobów ludzkich i zwiększenia szans jednostek na rynku pracy są: wzrost poziomu wykształcenia, podniesienie umiejętności zawodowych, nabycie nowych kwalifikacji zawodowych dostosowanych do specyficznych potrzeb nie tylko lokalnego, ale głównie regionalnego rynku pracy, promocja innowacji, transfer wiedzy poprzez instytucje oświatowe i szkoleniowe z terenu powiatu, współpracujące z lokalnymi firmami oraz szeroka promocja lokalnej przedsiębiorczości.
3. W odniesieniu do bezrobotnych z terenu powiatu nidzickiego – reprezentujących relatywnie niski poziom aktywności na rynku pracy – oczekiwane jest wsparcie o charakterze socjalnym, kierowane przede wszystkim do osób starszych, matek wychowujących dzieci oraz osób niepełnosprawnych. Ważna powinna być tu rola takich instytucji jak, ośrodek pomocy społecznej, ośrodek pomocy rodzinie, centra i kluby integracji społecznej.
4. Pomimo, że zdecydowana większość bezrobotnych deklarowała chęć udziału w szkoleniach przekwalifikowujących, to realnie skorzystało z nich 28% bezrobotnych z terenu powiatu nidzickiego. Główną przyczyną absencji bezrobotnych był w ich opinii „brak odpowiednich ofert szkoleniowych” oraz „brak informacji dotyczących możliwości odbycia takich kursów”. Praktyka wskazuje, że tego typu informacje można stosunkowo łatwo uzyskać, stąd rodzi się pytanie, czy znaczna część bezrobotnych w ogóle zainteresowana jest podnoszeniem swoich kwalifikacji zawodowych?
5. Samozatrudnienie wydaje się najmniej efektywnym sposobem redukcji bezrobocia na omawianym obszarze, bowiem zarówno zainteresowanie samych bezrobotnych założeniem własnej firmy, jak i możliwość znalezienia odpowiedniej niszy rynkowej przy niskim poziomie zamożności społeczeństwa w powiecie nidzickim, znacznie ograniczają skuteczność tego typu działań.

Literatura

- BORKOWSKA S. 1997. *Świat pracy na przełomie wieków*. Polityka Społeczna nr 11/12: 16–18.
- FRENKEL I. 1997. *Ludność, zatrudnienie i bezrobocie na wsi w latach 1988–1995*. Wyd. IRWiR PAN, Warszawa: 149 ss.
- GUS 2006. Główny Urząd Statystyczny, Biuletyn Statystyczny nr 12, styczeń, Warszawa.

- HAŁASIEWICZ A., KAŁETA A. 2000. *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich – wybrane aspekty*. Wyd. FAPA, Warszawa: 211 ss.
- KUMAR K. 2005. *From post-industrial to postmodern society: New theories of the contemporary world*. Blackwell: 7.
- ŁAPIŃSKA-TYSZKA K. 1994. *Bezrobocie a przedsiębiorczość w środowisku wiejskim, w: Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich*. Red. Duczkowska-Małysz K., Kłodziński M. Wyd. SGGW, Warszawa: 211 ss.
- NIEDZIELSKI E. 2000. *Przedsiębiorczość gospodarcza i bezrobocie na obszarach wiejskich*. Wyd. UWM, Olsztyn: 158 ss.
- WITKOWSKI J. (red.) 2006. *Badanie ukrytego potencjału lokalnego rynku pracy*. Wyd. Olsztyńska Szkoła Biznesu, ASM, PTS, Olsztyn: 162 ss.

Słowa kluczowe: bezrobocie, bezrobotni, skala lokalna, formy aktywizacji bezrobotnych, uwarunkowania bezrobocia, sylwetka bezrobotnych

Streszczenie

Wysoki poziom bezrobocia strukturalnego, to problem powszechny na lokalnych rynkach pracy w Polsce. Jedną z przyczyn tego zjawiska jest niewątpliwie niewystarczająca elastyczność i mobilność siły roboczej, bowiem zmiany struktury zatrudnienia powodują konieczność ciągłego dostosowania kwalifikacji do wymagań rynku. W niniejszej pracy analizowane są uwarunkowania rozwoju lokalnego rynku pracy, na przykładzie powiatu nidzickiego, z uwzględnieniem opinii osób bezrobotnych. Zaprezentowane dane pozwalają dojść do następujących konkluzji: w gminach powiatu nidzickiego występuje znaczna nadreprezentacja osób posiadających wykształcenie podstawowe i niepełne podstawowe. Promowanie indywidualnej przedsiębiorczości wydaje się najmniej efektywnym sposobem redukcji bezrobocia, przede wszystkim ze względu na brak zainteresowania ze strony bezrobotnych oraz zbyt niski poziom popytu generowany przez lokalne rynki. Bezrobotni oczekują głównie wsparcia o charakterze socjalnym, lub stworzenia możliwości podjęcia pracy najemnej, na pełny etat lub dorywczo.

REASONS AND CONDITIONINGS OF UNEMPLOYMENT ON LOCAL SCALE IN UNEMPLOYED OPINIONS

Zbigniew Brodziński¹, Piotr Raźniewski²

¹ Department of Agribusiness and Environmental Economics,
University of Warmia and Mazury, Olsztyn

² University of Computer Science and Economics, Olsztyn

Key words: unemployment, unemployed, local scale, unemployed activation methods, unemployment conditioning, unemployed profile

Summary

High level of structural unemployment is a common problem on local labour markets in Poland. One of the reasons of this problem is undoubtedly insufficient elasticity and mobility of the labour force as the changes in employment structure create the necessity of continuous adjusting the qualifications to market demand. Conditions of local labour market development were analyzed on an example of Nidzica administrative district, considering also the unemployed opinions. Presented data enabled to conclude that there is a significant over-representation of unemployed people with primary and incomplete primary education in Nidzica administrative district. Promotion of individual entrepreneurship seems to be the least effective method to reduce the unemployment considering the unemployed lack of interest and too low level of demand generated by local markets. Unemployed wait mostly for social support or the possibilities of taking on full or part time work.

Dr inż. Zbigniew **Brodziński**
Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
Plac Łódzki 2
10-957 OLSZTYN
e-mail: zbr@uwm.edu.pl